

АУТИЗМНИ АНИҚЛАШ, БАҲОЛАШ, ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИНИ ТАНЛАШ ВА САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ

У.И. ҚҶҶҚОРОВ, У.Т. РУСТАМОВ, Д.К. ХУДОЙБЕРДИЕВ, А.И. НАЗАРОВ

Бухоро давлат медицина институти, Ўзбекистон Республикаси, Бухоро шаҳри

ОПРЕДЕЛЕНИЕ, ОЦЕНКА И ОПТИМИЗАЦИЯ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ АУТИЗМА

У.И. КУЧКАРОВ, У.Т. РУСТАМОВ, Д.К. ХУДОЙБЕРДИЕВ, А.И. НАЗАРОВ

Бухарский государственный медицинский институт, Республика Узбекистан, г. Бухара

THE DEFINITION, EVALUATION AND OPTIMIZATION OF THE TREATMENT OF AUTISM

U.I. KUCHKOROV, U.T. RUSTAMOV, D.K. HUDOYBERDIYEV, A.I. NAZAROV

Bukhara State Medical Institute, Republic of Uzbekistan, Bukhara

Мақолада аутизмни аниқлашни янги аспекти ва аутизмни баҳолаш кўриб чиқилган. Аутизм бўлган болаларни даволаш мақсадида психотроп дори воситаларини қўллаш имкониятлари назарий асосланганлиги келтирилган. 25 нафар беморга интеллан, ноофен, актовегин ва кортексин қўллаб ижобий натижа олинди. Логопедик ва психотерапевтик сеансларга алоҳида эътибор қаратилади. Асосий гуруҳдаги болаларни даволагандан сўнг болаларнинг дунё қараши, тушунчаси ва муносабати яшилди.

Калит сўзлар: Аутизм, болалар, даволаш.

In this article is considered a new aspects of the definition and evaluation of autism. It was conducted the theoretixal substation of the possibility of using psychotropic drug for therapeutic purposes in autistic children, It was taken positive results from 25 patients aften intaking of intellan, noofen, aktovegin and cortexin. The special attention is paid to speech therapy and pseychothe peutic session, at the end of the treatment in the main group of children there was improvement in communication, understanding and worldview.

Key words: Autism, children, treatment.

Долзарблиги. 2007 йилда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеяси (БМТ) томонидан 2 апрель кунини “Аутизм муаммоси бўйича Халқаро ахборот тарқатиш кунини” деб эълон қилинди. Бу ҳақда БМТ котиби Пан Ги Мун “Болаларнинг руҳан ва жисман соғлом ривожланиши, уларнинг жамиятни тенг ҳуқуқли аъзоси бўлиб яшашлари учун барча шароитларни яратиш керак” деган баёнотини берган эди. Бутун жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра дунёда ҳар 68 нафар кишидан 1 нафарида аутизмга хос бузилишлар, Россияда эса 100 нафар боланинг 1 нафарида аутизм аниқланган, шу билан бирга АҚШдаги мактаб ўқувчиларининг ҳар 50 нафаридан 1 нафарида, Жанубий Кореядаги мактаб ўқувчиларининг эса ҳар 38 нафаридан бирида аутизм белгилари кузатилган [4, 5]. Аутизм ҳолатига чалинган фарзанди бор оилалар катта рухий, жисмоний ва ижтимоий босим остида яшайди. Аутизм ҳолатида болалар ва ўсмирларнинг ижтимоий мослашувининг пасайиши, мулоқотининг қийинлашуви ва ҳаётга мослашиши ва тўғри йўл тутишига катта тўсқинлик қилишини инобатга олиб, бундай ҳолатни барвақт аниқлаш ҳамда уни даволаш ишларини тўғри ташкил қилиш муҳим ҳисобланади [1, 2, 3]. Бу ҳолатнинг айнан болалик даврида намоён бўлиши, улардаги ижтимоий, психологик хусусиятларнинг тўлиқ даражада ривожланишига тўсқин бўлади. Маълумотларга кўра аутистик спектрдаги бузилишлар билан

касалланиш ҳар 1000 аҳоли сонига 1-2 нафарни ташкил қилади. Айни пайтда аутизмга дучор бўлган болаларнинг сони ортиб бормоқда. Ўзбекистон аҳолисининг 1/3 қисмини болалар ва ўсмирлар ташкил қилади, ёшлар бизнинг келажагимиз эртанги кунимиз, уларда учрайдиган бундай иллатлар яъни аутизмнинг тарқалиши кўрсаткичлари тўғрисида аниқ маълумотлар йўқ, шу сабабли бу ҳолатни эрта ташхислаш, баҳолаш ва даволаш усуллари танлаш борасида илмий изланишларни амалга ошириш зарур.

Ўзбекистонда аутизм касаллиги бўйича мутахассислар, ташхис ва даволаш марказлари етарли эмас (“Новый век”, 3 апрель). Ушбу ҳасталикка чалинган болаларга таълим-тарбия берувчи боғча ва мактаблар ҳам ташкил қилинмаган. Бу борада муайян статистика – рақамлар мавжуд эмас. Бу ҳасталик борасида жамоатчиликни кўпроқ хабардор қилиш зарур. Негаки, бу касалга чалинганлар аксарият ҳолларда одамларнинг ҳақоратли муносабатига дучор бўлади. Айни пайтда аутизмга чалинган беморларни даволаш ва жамиятга мослаштириш борасида янги педагогик, психологик ва тиббий ёрдам бериш йўналишини ишлаб чиқиш зарур.

Текширув материаллари ва усуллари.

Аутизм грекча “autos” сўздан олинган бўлиб, “ўзим” деган маънони билдиради. Аутизм нафақат шизофрения касаллиги балки, ўзи ҳам рухий ривожланиш патологияси сифатида намоён бўлади. Болалар аутизми белгилари 3 ёшгача намоён бўлиб, Каннер касаллиги деб айтилади.

Бухоро вилоят руҳий-асаб касалликлари диспансерида даволанаётган беморлар орасидан аутизм белгилари бор бўлган 50 нафар ўғил болаларни даволаш стандартларидаги текширув усулларида ўтказилиб, уларнинг ҳолати махсус шкалалар орқали баҳоланди. Шу билан бирга аутизмли болаларни диагностикасида Лора Винча 3 лик симптоми ҳам баҳоланди ва улардаги аутизмнинг белгиларини аниқлаш учун баҳолаш тести ўтказилди.

Олинган натижалар ва уларнинг таҳлили. Болаларда ижтимоий муносабатларнинг чекланганлиги, вербал ва невербал мулоқот ва тасаввурлар жабҳасида сифатий ёмонлашиш, фаоллик ва қизиқишларининг турини чегараланганлиги даражаси аниқланди. Шу билан бир каторда болада ижтимоий таъсирлар меъёрини англашнинг етишмаслиги, яъни дунёқараши торлиги, ижтимоий муносабатлар сферасининг ёмонлашуви, бошқа инсонлар борлигини етарлича сезмаслик, инсонни буюм деб қараш, унинг ҳисларига бефарқлик, қайғу, ғам, ҳасрат, ҳамдардлик ҳисларининг йўқлиги, тақлид ёки мос жавоб реакциясининг йўқлиги, тенгқурлари билан ўйнашнинг бузилиши ёки йўқлиги, дўстона алоқаларни боғлаш қобилиятининг яққол бузилиши кузатилди ва оғирлиги баҳоланди. Кузатувимиздаги 25 та беморни қуйидаги белгилар ва ҳолатлар асосида белгиларнинг учраши даражаси белгиланди.

Болаларни ҳолатларини ўрганишда логопед ва психолог жалб қилиниб, махсус текширувлар ва машғулотлар олиб борилди.

Қилиқлари, мимикаси, нутқ оҳанги каби мулоқот формалари йўқлиги, нигоҳининг сустлиги, мимикаси қашшоқлиги, зўриқиш борлиги, самимийлик йўқлиги, саломлашмаслик, бир нуктага қараб хаёл суриб ўтириши ҳолатлари учрашига қараб аутизм белгилари оғирлик даражаси баҳоланди ҳамда тегишлича ўзгаришларини динамикада кузатилиб коррекция йўллари ишлаб чиқилди. Унга кўра асосий гуруҳ беморларининг 25 нафарида якка қолишга интилиш, гапирмаслик, ўз фикри билан бандлик кузатилди. 22 болада бир хил вазият ва шароитга ўрганиб қолиш, қизиқишларининг пастлиги, эътиборсизлик ва ўзини ноқулай ҳис қилиш ҳислари намоён бўлди. 20 нафар болада кучли механик хотира кузатилиб маълум вақт оралиғида ахборотни эслаб қолишлари яхшилиги аниқланди. 19 болада кечиккан эҳоалия яъни берилган саволни такрорлаш ва уни тушунмаганлигини айтиш ҳолатлари кузатилди, 22 болада ташқи таъсиротларга чидамсизлик ва фаоллик даражаси чекланган ҳолатлар кузатилди. Болаларда тасаввурлар қашшоқлиги, сўзларни нотўғри талаффуз қилиш, урғуларини нотўғри қўйиб айтиш, нутқини сўроқ тонда бўлиши ҳолатлари ҳам учради.

1-жадвал.

Асосий ва назорат гуруҳидаги болаларда аутизм белгиларининг учраши

№	Белгилар ва ҳолатлар	Асосий гуруҳ (n=25)	Назорат гуруҳи (n=25)
1.	Якка қолишга интилиш	25	25
2.	Бир хил вазият ва шароитга ўрганиб қолиш	22	23
3.	Кучли механик хотира	20	19
4.	Кечиккан эҳоалия	19	20
5.	Ташқи таъсиротларга чидамсизлик	22	21
6.	Фаоллик даражаси чекланган дастур	20	21

2-жадвал

Асосий ва назорат гуруҳидаги болаларда даволашгача бўлган кўрсаткичлар

№	Симптомлар	Асосий гуруҳ (n=25)	Назорат гуруҳи (n=25)
1.	Болада ижтимоий таъсирлар меъёрини англашнинг етишмаслиги.	24	23
2.	Ижтимоий муносабатлар сферасининг ёмонлашуви.	22	21
3.	Инсонни буюм деб қараш унинг ҳисларига бефарқлик.	22	23
4.	Қайғу, ғам, ҳасрат, ҳамдардлик ҳисларининг йўқлиги.	24	22
5.	Тақлид ёки мос жавоб реакциясининг йўқлиги.	24	23
6.	Тенгқурлари билан ўйнашнинг бузилиши ёки йўқлиги	23	22
7.	Дўстона алоқаларни боғлаш қобилиятининг яққол бузилиши.	22	23
8.	Бошқа инсонлар борлигини етарлича сезмаслик.	23	23
9.	Дунёқараши торлиги.	23	23

Текширишлар натижасида асосий гуруҳдаги болаларда ижтимоий таъсирлар меъёрини англашини етишмаслиги 96% назорат гуруҳида 92%, бошқа ижтимоий муносабатлар сферасининг ёмонлашуви асосий гуруҳда 88% назорат гуруҳида 84%, бошқа инсонлар борлигини етарлича сезмаслик, инсонни буюм деб қараш, унинг ҳисларига бефарқлик, қайғу, ғам, ҳасрат, ҳамдардлик ҳисларининг йўқлиги асосий гуруҳ болаларида 88% назорат гуруҳидаги болаларда 92%, тақлид ёки мос жавоб реакциясининг йўқлиги асосий гуруҳда 96% назорат гуруҳида 92%, тенгқурлари билан ўйнашнинг бузилиши ёки йўқлиги асосий гуруҳда 92% назорат гуруҳида 88%, дўстона алоқаларни боғлаш қобилиятининг яққол пасайиши ва дунёқарашнинг торлиги мос равишда асосий ва назорат гуруҳларида 92% учради.

Болаларнинг дунёқарашини, ижтимоий муносабатлари, бошқа инсонлар билан мулоқотларининг чегараланганлиги, ҳаттоки уларни борлигини етарлича сезмаслик, инсонларга эътиборсизлик, уларга буюм деб қараш, уларнинг ҳисларига бефарқлик, қайғу, ғам, ҳасрат, ҳамдардлик ҳисларининг йўқлиги, вазиятларда мос жавоб реакциясининг йўқлиги, тенгқурлари билан болаларча ўйнашнинг

бузилиши ёки йўқлиги, дўстона алоқаларни боғлаш қобилиятининг яққол пасайиши бу болаларни жамиятда ўз ўрнини топишлари учун катта тўсиқ бўлиб ҳисобланади. Бундай ҳолатлар боланинг дунёқарашини шаклланишига салбий таъсир этиши билан бир қаторда, оиланинг бошқа аъзоларига ҳам ўз таъсирини кўрсатади. Айниқса бола билан бирга қоладиган кишига у билан ишлаш анча мураккаб ва мушкул. Шу сабабли бундай болаларни ўз вақтида аниқлаб тўғри ташхис қўйиб даволаш муолажаларини эрта бошлаш мақсадга мувофиқ. Асосий гуруҳдаги болаларда даволаш муолажаларига ноотроплар ва бош мия метаболизмининг яхшиловчи воситалар билан бир қаторда логопед, психолог машқлари ўтказиб борилди. Назорат гуруҳидаги болаларда эса анаънавий даволаш чоралари ўтказилиб натижаларини таққослаганда улар қуйидагича бўлиб, у 3-жадвалда ўз аксини топди.

Текширувимиздаги болаларда тутқанок хуружларининг кузатилиб туриши уларнинг частотасини юқорилиги аутизмнинг органик табиатли эканлигини билдирди. Аутизм ва рухий ривожланишнинг умумий кўриниши ўртасида боғлиқлик кузатилиб, улардаги интеллект даражаси 70% дан паст бўлиши аниқланди.

3-жадвал

Асосий ва назорат гуруҳидаги болаларда тиббий муолажалардан кейинги кўрсаткичлар

№	Симптомлар	Асосий гуруҳ (n=25)	Назорат гуруҳи (n=25)
1.	Болада ижтимоий таъсирлар меъёрини англашини етишмаслиги.	12	18
2.	Ижтимоий муносабатлар сферасининг ёмонлашуви.	11	17
3.	Инсонни буюм деб қараш унинг ҳисларига бефарқлик.	10	16
4.	Қайғу, ғам, ҳасрат, ҳамдардлик ҳисларининг йўқлиги.	13	18
5.	Тақлид ёки мос жавоб реакциясининг йўқлиги.	12	15
6.	Тенгқурлари билан ўйнашнинг бузилиши ёки йўқлиги	8	13
7.	Дўстона алоқаларни боғлаш қобилиятининг яққол бузилиши.	11	17
8.	Бошқа инсонлар борлигини етарлича сезмаслик.	8	15
9.	Дунёқарашини торлиги.	13	18

4-жадвал

Даволашгача асосий гуруҳдаги болалардаги ўзгаришларни баҳолаш

№	Белгилар	Даволашгача асосий гуруҳ (n=25)		
		1 балл	2 балл	3 балл
1.	Мимикаси қашшоқлиги	-	17	8
2.	Нутқ оҳанги пастлиги	-	12	13
3.	Нигоҳи сустлиги	-	11	14
4.	Тасаввури қашшоқлиги	-	13	11
5.	Зўриқиш борлиги	-	11	14
6.	Самимийлик йўқлиги	-	10	15
7.	Хаёл суриши	-	9	16
8.	Сўзларни нотўғри талаффуз қилиш	-	8	17
9.	Урғуларини нотўғри қўйиб айтиш	-	12	13
10.	Нутқини сўроқ тонда бўлиши	-	11	14

Даволашдан кейин асосий гуруҳдаги болалардаги ўзгаришларини баҳолаш

№	Белгилар	Даволангандан кейин асосий гуруҳи (n=25)			Даволангандан кейин назорат гуруҳи (n=25)		
		1 балл	2 балл	3 балл	1 балл	2 балл	3 балл
1.	Мимикаси қашшоқлиги	3	11	11	7	12	6
2.	Нутқ оҳанги пастлиги	3	10	12	6	14	5
3.	Нигоҳи сустлиги	4	7	14	8	12	5
4.	Тасаввури қашшоқлиги	2	8	15	5	18	2
5.	Зўриқиш борлиги	3	5	17	6	16	3
6.	Самимийлик йўқлиги	4	9	12	7	14	4
7.	Хаёл суриши	2	9	14	5	16	4
8.	Сўзларни нотўғри талаффуз қилиш	3	9	13	7	13	5
9.	Урғуларини нотўғри қўйиб айтиш	3	10	12	6	15	4
10.	Нутқини сўроқ тонда бўлиши	2	12	11	8	14	3

Болаларни даволашда болага жамоа орасида ўзини тутиш қоидалари ўргатилди, одатлар болада кўникма ҳосил бўлгунча ўргатилди, ўз-ўзига хизмат кўрсатиш кўникмаларини ўргатилди. Болаларни нутқини раван қилиш мақсадида логопед билан ҳамкорликда иш олиб борилди ва уларнинг нутқидаги нуқсон бартараф қилинди. Болаларни даволаш мақсадида интеллан сиропи, ноофен таблеткаси, актовегин ва кортексин инъекцион формада босқичма-босқич тавсия этилди. Болаларни ҳолатини коррекция қилишда седатив ва тинчлантирувчи препаратлар мутлақо ишлатилмади ва улар билан психологик ва психотерапевтик машғулотлар психологилар томонидан олиб борилди.

Даволашдан кейин асосий гуруҳдаги болалардаги ўзгаришлар сезиларли даражада ўзгарди, яъни оғир даражадаги бузилишлар пасайди ва асосан енгил даражадаги бузилишлар кузатилди. Болаларда мимика жонланди, нутқида оҳанг пайдо бўлди, нигоҳи ва тасаввури маъноли бўлди, ички ҳиссий зўриқиш ва хаёл суриш ҳолатлари пасайди. Болаларнинг ижтимоий онги ва дунёкараши сезиларли даражада ўсди. Назорат гуруҳидаги болалардаги ўзгаришлар паст бўлиб, бу болаларнинг ижтимоий мослашувини кийинлашувига олиб келди.

Хулоса. Болаларда аутизмни барвақт аниқлаш, уларни даволаш жараёнида ноотроплар ва метаболик воситаларни қўллаш ижтимоий мослашувни тезлаштиради, ҳаётини вазиятларда ўзини тутишни, кишилар билан мулоқот кўникмаларини шаклланишини уйғотади. Даволаш дастурига педагогик ва психологик ишларнинг ҳамоханг олиб борилиши аутизм ҳолатини янада самарали даволашда қўл келади. Болаларни даволашда психотерапевтик муолажаларнинг қўлланилиши, ижтимоий асоратларнинг камайишига ва тезроқ атроф-муҳитга мослашишига олиб келади.

Адабиётлар:

1. Франческа Аппе. Введение в психологическую теорию аутизма. М.2007. 167.
2. Adrien, J. L., M. Faure, A. Perrot, L. Hameury, B. Garrau, C. Bar-thelemy, D. Savage 1991. Autism and family home movies: preliminary findings. Journal of Autism and Developmental Disorders 21,43-51
3. Bowman, E. P. 1988. Asperger's syndrome and autism: the case for a connection. British Journal of Psychiatry 152, 377-82.
4. Caronna E. B., Milunsky J. M., Tager-Flusberg H. Autism spectrum disorders: clinical and research frontiers. (англ.) // Archives of disease in childhood. - 2008. - Vol. 93, no. 6. - P. 518-523. - DOI:10.1136/adc.2006.115337.
5. Wing L, Potter D (2002). «The epidemiology of autistic spectrum disorders: is the prevalence rising?». Ment Retard Dev Disabil Res Rev 8 (3): 151 61.DOI:10.1002/mrdd.10029. PMID 12216059.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ, ОЦЕНКА И ОПТИМИЗАЦИЯ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ АУТИЗМА

У.И. КУЧКАРОВ, У.Т. РУСТАМОВ,
Д.К. ХУДОЙБЕРДИЕВ, А.И. НАЗАРОВ

Бухарский государственный медицинский институт, Республика Узбекистан, г. Бухара

В статье рассматриваются новые аспекты определения и оценка аутизма. Приведено теоретические обоснование возможности применения психотропные средства в лечебных целях у детей аутистического спектра. У 25 больных получении яркие положительные результаты после применения интеллана, ноофена, актовегина и кортексина. Отдельное внимание уделяется на логопедические и психотерапевтические сеансы. По окончании лечения у основной группы детей отмечалось улучшение общения, понимания и мировоззрения.

Ключевые слова: аутизм, дети, лечение